DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)

den 17 december 2009 *

I mål C-227/08,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, framställd av Audiencia Provincial de Salamanca (Spanien) genom beslut av den 20 maj 2008, som inkom till domstolen den 26 maj 2008, i målet

Eva Martín Martín

mot

EDP Editores, SL,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden A. Tizzano (referent), tillförordnad ordförande på första avdelningen, samt domarna A. Borg Barthet och M. Ilešič,

* Rättegångsspråk: spanska.

generaladvokat: V. Trstenjak,
justitiesekreterare: förste handläggaren M. Ferreira,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 12 mars 2009,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— EDP Editores SL, genom J.M. Sanchez Garcia, abogado,

— Tjeckiens regering, genom M. Smolek, i egenskap av ombud,

— Spaniens regering, genom B. Plaza Cruz och J. López-Medel Bascones, båda i egenskap av ombud,

— Österrikes regering, genom C. Pesendorfer, i egenskap av ombud,

— Europeiska kommissionen, genom R. Vidal Puig och W. Wils, båda i egenskap av ombud,

och efter att den 7 maj 2009 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artikel 4 i rådets direktiv 85/577/EEG av den 20 december 1985 för att skydda konsumenten i de fall då avtal ingås utanför fasta affärslokaler (EGT L 372, s. 31; svensk specialutgåva, område 15, volym 7, s. 83) (nedan kallat direktivet).

2 Begäran har framställts i ett mål mellan EDP Editores SL (nedan kallat EDP) och Eva Martín Martín, som anhängiggjorts med anledning av att hon inte uppfyllt de åtaganden hon gjort då hon i sitt hem undertecknade ett avtal med en företrädare för EDP.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

3 I fjärde, femte och sjätte skälen i direktivet anges följande:

”Det som särskilt kännetecknar de avtal som ingås utanför näringsidkarens fasta affärslokaler är att det i regel är näringsidkaren som inleder avtalsförhandlingarna,

något som konsumenten inte är förberedd på eller som han inte väntat sig. Konsumenten kan ofta inte jämföra kvaliteten och priset på erbjudandet med andra erbjudanden. …

Konsumenten bör ges rätt att säga upp avtalet inom en period av minst sju dagar för att kunna bedöma de skyldigheter som uppstår enligt avtalet.

Lämpliga åtgärder bör vidtas för att säkerställa att konsumenten har fått skriftlig information om denna period för eftertanke.”

4 I artikel 1.1 i direktivet föreskrivs följande:

”Detta direktiv skall gälla för avtal där en näringsidkare tillhandahåller en konsument varor eller tjänster, när besöket inte äger rum på konsumentens uttryckliga begäran. Direktivet omfattar avtal som ingås

…

— under ett besök som näringsidkaren avlägger

i) i konsumentens eller i någon annan konsuments hem

…”

5 Artikel 4 i direktivet har följande lydelse:

”När det gäller transaktioner som omfattas av artikel 1 skall näringsidkare skriftligen informera konsumenterna om deras rätt att häva avtalet inom den period som föreskrivs i artikel 5 samt om namn och adress till den gentemot vilken denna rätt kan utövas.

Sådan information skall vara daterad och innehålla sådana detaljerade upplysningar som gör det möjligt att identifiera kontraktet. Den skall överlämnas till konsumenten

a) för fall som anges i artikel 1.1: när avtalet ingås,

…

Medlemsstaterna skall se till att deras nationella lagstiftning innehåller lämpliga bestämmelser som skyddar konsumenten i de fall sådan information som anges i denna artikel saknas.”

6 I artikel 5 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Konsumenten skall ha rätt att avsäga sig rättsverkningarna av sitt åtagande genom att skicka ett meddelande inom minst sju dagar från det han mottagit informationen enligt artikel 4. Ett sådant förfarande skall föreskrivas i den nationella lagstiftningen. …

2. Att lämna ett sådant meddelande skall ha den verkan att konsumenten befrias från alla förpliktelser enligt det uppsagda avtalet.”

7 Artikel 8 i direktivet har följande lydelse:

”Detta direktiv skall inte hindra medlemsstaterna från att anta eller bibehålla fördelaktigare föreskrifter till skydd för konsumenterna på det område som faller under direktivet.”

Den nationella lagstiftningen

8 Direktivet införlivades med den spanska rättsordningen genom lag 26/1991 av den 21 november 1991 om avtal som ingås utanför fasta affärslokaler (BOE nº 283/1991, den 26 november 1991).

9 I artikel 3 i denna lag föreskrivs följande:

”1. Avtalet eller anbudet som nämns i artikel 1 ska uppfylla följande formkrav: det ska vara i skriftlig form, förekomma i två exemplar, åtföljas av en hävningsblankett och vara daterat och egenhändigt underskrivet av konsumenten.

2. Avtalshandlingen ska innehålla en klar och tydlig hänvisning, i tydlig skrift och precis ovanför det utrymme där konsumenten ska skriva under, till dennes rätt att häva den ingångna överenskommelsen samt villkoren för och följderna av denna rätt.

3. På hävningsblanketten ska i klar och tydlig form ordet ’hävningsblankett’ förekomma. Namn och adress till den person som blanketten ska skickas till ska framgå liksom uppgifter om avtalet och om vilka avtalsparter som avtalet avser.

4. När avtalet har skrivits under ska näringsidkaren eller den som agerar i näringsidkarens ställe överlämna en kopia av avtalet och hävningsblanketten till konsumenten.

5. Det ankommer på näringsidkaren att visa att de skyldigheter som föreskrivs i denna artikel har uppfyllts.”

10 I artikel 4 i lag 26/1991 regleras följderna av att de villkor som föreskrivs i artikel 3 i denna lag inte uppfylls, enligt följande:

”Ett avtal som har ingåtts eller ett anbud som har lämnats med åsidosättande av de villkor som föreskrivs i föregående artikel kan ogiltigförklaras på begäran av konsumenten.

Näringsidkaren kan under inga omständigheter åberopa en ogiltighetsgrund, utom om underlåtenheten helt kan tillskrivas konsumenten.”

11 I artikel 9 i lag 26/1991 föreskrivs följande:

”Konsumenten får inte avstå från sina rättigheter enligt denna lag. De avtalsvillkor som är fördelaktigare för konsumenten ska emellertid anses vara giltiga.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågan

12 Eva Martín Martín undertecknade den 20 maj 2003 ett avtal i sitt hem med en företrädare för EDS. Avtalet avsåg förvärv av femton volymer av ett bokverk, fem dvd:er och en dvd-spelare. Produkterna levererades den 2 juni 2003.

13 Då EDP inte erhöll betalning för de levererade varorna ansökte bolaget vid Juzgado de Primera Instancia nr 1 de Salamanca om betalningsföreläggande gentemot Eva Martín Martín, för att hon skulle åläggas att betala ett belopp om 1 861,52 euro jämte lagstadgad dröjsmålsränta och ersättning för kostnader för förfarandet.

14 Efter det att Eva Martín Martín hade dömts att betala det yrkade beloppet genom beslut av den 14 juni 2007, överklagade hon till Audiencia Provincial de Salamanca.

15 Audiencia Provincial de Salamanca har i beslutet om hänskjutande anfört att det omtvistade avtalet kan vara ogiltigt, eftersom konsumenten inte informerades i vederbörlig ordning om sin rätt att inom sju dagar från det att hon hade mottagit varorna häva avtalet och om villkoren och följderna av att denna rätt utövas. Audiencia Provincial de Salamanca har emellertid påpekat att Eva Martín Martín varken vid domstolen i första instans eller i överklagandet har yrkat att avtalet ska ogiltigförklaras.

16 Enligt artikel 4 i lag 26/1991 är det konsumenten som ska väcka talan om ogiltigförklaring av ett avtal som ingåtts i strid med villkoren i artikel 3 i lagen. Tvistemål regleras, enligt spansk rätt, i allmänhet av ”dispositionsprincipen” (”de justicia rogada”), enligt vilken domstolen inte ex officio får beakta faktiska omständigheter, bevisning och yrkanden som parterna inte har åberopat och framställt. Audiencia Provincial de Salamanca frågar sig i förevarande fall därför huruvida den, för att avgöra överklagandet av beslutet från första instans, är skyldig att beakta enbart de grunder som åberopats i bestridandet av betalningsskyldighet och i överklagandet eller om direktivet tillåter att den ex officio ogiltigförklarar avtalet.

17 Under dessa omständigheter beslutade Audiencia Provincial de Salamanca att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfråga till domstolen:

”Ska artikel 153 EG, jämförd med artiklarna 3 EG och 95 EG, med artikel 38 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna [som offentliggjordes i Nice den 7 december 2000 (EGT C 364, s. 1)] samt med [direktivet], särskilt artikel 4 häri, tolkas så att en domstol som prövar ett överklagande av ett avgörande från en underrätt ex officio får ogiltigförklara ett avtal som omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde, trots att konsumenten mot vilken anspråk har riktats inte vid något tillfälle, vare sig vid bestridande under handläggningen av ärendet om betalningsföreläggande, vid den muntliga förhandlingen eller vid överklagandet, har framställt något yrkande om sådan ogiltigförklaring?”

Prövning av tolkningsfrågan

18 Audiencia Provincial de Salamanca har ställt sin fråga för att få klarhet i huruvida artikel 4 i direktivet ska tolkas så, att en nationell domstol ex officio får pröva om denna bestämmelse har åsidodosatts och ogiltigförklara ett avtal som omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde med motiveringen att konsumenten inte informerats om sin hävningsrätt, trots att konsumenten inte vid något tillfälle har åberopat ogiltigheten inför behöriga nationella domstolar.

19 För att besvara frågan erinrar domstolen inledningsvis om att det enligt gemenskapsrätten i princip inte krävs att nationella domstolar ex officio prövar en grund som avser åsidosättande av gemenskapsrättsliga bestämmelser, då prövningen av denna grund skulle tvinga dem att gå utöver tvistens ramar såsom dessa har angivits av parterna genom att basera sig på andra fakta och omständigheter än dem på vilka den part som har intresse av att nämnda bestämmelser tillämpas har grundat sitt yrkande (se, för ett liknande resonemang, bland annat dom av den 14 december 1995 i mål C-430/93, van Schijndel och van Veen, REG 1995, s. I-4705, punkt 22, och av den 7 juni 2007 i de förenade målen C-222/05–C-225/05, van der Weerd m.fl., REG 2007, s. I-4233, punkt 36).

20 Denna begränsning av den nationella domstolens behörighet är motiverad med hänsyn till principen om att initiativet till en process tillkommer parterna och att domstolen följaktligen endast kan handla ex officio i undantagsfall, när allmänintresset så kräver (se domen i det ovannämnda målet van Schijndel och van Veen, punkt 21, och domen i de ovannämnda förenade målen van der Weerd m.fl., punkt 35).

21 EU-domstolen kommer därför först att avgöra huruvida den aktuella gemenskapsrättsliga bestämmelsen, nämligen artikel 4 i direktivet, kan anses vila på ett sådant allmänintresse.

22 Det är i detta avseende viktigt att påpeka att direktivets syfte är, såsom framgår av särskilt det fjärde och det femte skälet, att skydda konsumenten mot de risker som härrör just från de speciella omständigheterna i samband med avtal som ingås utanför fasta affärslokaler (dom av den 10 april 2008 i mål C-412/06, Hamilton, REG 2008, s. I-2383, punkt 32). Dessa avtal kännetecknas nämligen av att det i regel är näringsidkaren som inleder avtalsförhandlingarna och att konsumenten inte alls förberett sig på detta genom att jämföra bland annat pris och kvalitet på olika tillgängliga erbjudanden.

23 Det är mot bakgrund av denna obalans som direktivet skyddar konsumenten genom att först och främst införa en hävningsrätt till förmån för denne. En sådan rättighet avser just att kompensera för den nackdel som följer för konsumenten av försäljning utanför fasta affärslokaler genom att under minst sju dagar ge honom möjlighet att bedöma de skyldigheter som följer av avtalet (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Hamilton, punkt 33).

24 För att förstärka konsumentskyddet i en situation där konsumenten överrumplas krävs det vidare enligt artikel 4 i direktivet att näringsidkaren skriftligen informerar konsumenten om hans hävningsrätt och om villkoren och formerna för att häva avtalet.

25 Slutligen följer det av artikel 5.1 i direktivet att denna minsta frist på sju dagar ska räknas från det att konsumenten mottagit informationen från näringsidkaren. Denna bestämmelse förklaras, såsom domstolen redan haft tillfälle att precisera, av övervägandet att det är omöjligt för konsumenten att utöva sin hävningsrätt om han inte vet att han har en sådan (dom av den 13 december 2001 i mål C-481/99, Heininger, REG 2001, s. I-9945, punkt 45).

26 De skyddsregler som införs genom direktivet förutsätter med andra ord inte enbart att konsumenten, i egenskap av den svagare parten, har en rätt att häva avtalet, utan även att han görs medveten om sina rättigheter genom att han skriftligen och uttryckligen informeras om dem.

27 Den upplysningsplikt som fastställs i artikel 4 i direktivet har således en central plats i direktivets allmänna systematik. Domstolen finner, i likhet med vad generaladvokaten påpekade i punkterna 55 och 56 i sitt förslag till avgörande, att upplysningsplikten utgör en grundläggande garanti för ett faktiskt utövande av hävningsrätten och följaktligen för den ändamålsenliga verkan av det konsumentskydd som gemenskapslagstiftaren eftersträvat.

28 En sådan bestämmelse omfattas följaktligen av allmänintresset, vilket kan, enligt den rättspraxis som domstolen erinrat om i punkt 20 i denna dom, motivera att den nationella domstolen själv tar initiativet till att åtgärda en obalans i ett avtal mellan konsumenten och näringsidkaren som slutits utanför en fast affärslokal.

29 Om konsumenten inte informerats om sin hävningsrätt i vederbörlig ordning, anser EU-domstolen under dessa omständigheter att den nationella domstol som målet är anhängigt vid ex officio kan pröva om bestämmelserna i artikel 4 i direktivet har åsidosatts.

30 Med hänsyn till vad som fastställts ovan är det vidare viktigt – för att besvara den fråga som Audiencia Provincial de Salamanca ställt – att precisera vilka följder som ett sådant åsidosättande kan få och närmare precisera vilken möjlighet den nationella domstolen har att ogiltigförklara ett avtal som slutits i strid med den aktuella upplysningsplikten.

31 Domstolen har redan tidigare haft tillfälle att klargöra att även om artikel 4 tredje stycket i direktivet ger medlemsstaterna i uppgift att reglera rättsföljderna av att upplysningsplikten åsidosatts, så åligger det de nationella domstolar som prövar ett mål där parterna består av enskilda att, i den utsträckning det är möjligt, tolka samtliga nationella rättsregler mot bakgrund av direktivets lydelse och syfte för att komma fram till en lösning som överensstämmer med direktivets målsättning (se särskilt, för ett liknande resonemang, dom av den 25 oktober 2005 i mål C-350/03, Schulte, REG 2005, s. I-9215, punkterna 69, 71 och 102).

32 Domstolen påpekar i detta sammanhang att begreppet ”lämpliga bestämmelser som skyddar konsumenten”, som det hänvisas till i artikel 4 tredje stycket i direktivet, ger de nationella myndigheterna ett utrymme för eget skön att bestämma vilka följderna blir av att upplysningsplikten inte har iakttagits. Detta gäller under förutsättning att detta utrymme används på ett sätt som överensstämmer med direktivets huvudsakliga målsättning för att säkerställa konsumentskyddet på ett sätt som är lämpligt i förhållande till omständigheterna i målet.

33 Det finns även anledning att erinra om att det genomförs en minimiharmonisering genom direktivet, eftersom direktivet, enligt artikel 8, inte hindrar medlemsstaterna från att anta eller bibehålla fördelaktigare föreskrifter till skydd för konsumenterna på det område som faller under direktivet (se, för ett liknande resonemang, domen i det ovannämnda målet Hamilton, punkt 48).

34 Under dessa omständigheter kan en åtgärd av den art som den hänskjutande domstolen har i åtanke, nämligen att ogiltigförklara det aktuella avtalet, anses ”lämplig” i den mening som avses i nämnda artikel 4 tredje stycket. Den innebär en sanktionsåtgärd mot åsidosättande av en skyldighet vars iakttagande, i enlighet med vad som påpekats

i punkterna 26 och 27 i denna dom, är av väsentlig betydelse för att konstruera konsumentens vilja och för att genomföra den skyddsnivå som gemenskapslagstiftaren eftersträvat.

35 Domstolen påpekar slutligen att denna slutsats givetvis inte utesluter att även andra åtgärder kan garantera en sådan skyddsnivå. Exempel på sådana åtgärder är att de frister som gäller för att häva ett avtal på nytt börjar löpa för att på så vis göra det möjligt för konsumenten att utöva sin rätt enligt artikel 5.1 i direktivet. Vidare kan den nationella domstolen även i vissa fall behöva ta hänsyn till konsumentens önskan att inte få avtalet ogiltigförklarat (se analogt dom av den 4 juni 2009 i mål C-243/08, Pannon GSM, REG 2009, s. I-4713, punkt 33).

36 Mot bakgrund av samtliga ovannämnda överväganden ska den ställda frågan besvaras på följande sätt. Artikel 4 i direktivet utgör inte hinder för att en nationell domstol ex officio ogiltigförklarar ett avtal som omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde med motiveringen att konsumenten inte informerats om sin hävningsrätt, trots att konsumenten inte vid något tillfälle har åberopat ogiltigheten inför behöriga nationella domstolar.

Rättegångskostnader

37 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (första avdelningen) följande:

Artikel 4 i rådets direktiv 85/577/EEG av den 20 december 1985 för att skydda konsumenten i de fall då avtal ingås utanför fasta affärslokaler utgör inte hinder för att en nationell domstol ex officio ogiltigförklarar ett avtal som omfattas av nämnda direktivs tillämpningsområde med motiveringen att konsumenten inte informerats om sin hävningsrätt, trots att konsumenten inte vid något tillfälle har åberopat ogiltigheten inför behöriga nationella domstolar.

Underskrifter